

**Elwira Kaczyńska, Krzysztof
Tomasz Witczak**

**Dwa archaizmy leksykalne w
Słowniku Hezychiosa**

Collectanea Philologica 4, 117-125

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Elwira KACZYŃSKA, Krzysztof Tomasz WITCZAK
(Łódź, Polska)

DWA ARCHAIZMY LEKSYKALNE W SŁOWNIKU HESYCHIOSA

1. Gr. dial. ὑρτήρ (m.) 'pracz'

Do słownika indoeuropejskich rdzeni czasownikowych, przygotowanego przez zespół badawczy pod kierunkiem Helmuta Rixa, wprowadzono szereg innowacji i uzupełnień, wyróżniając między innymi rdzeń ie. **h₁erH-* 'waschen'¹, który w słowniku J. Pokornego był błędnie umieszczony pod hasłem *ere-s-* 'fließen'². Wydzielony tam rdzeń czasownikowy pojawia się w dwóch archaicznych ugrupowaniach indoeuropejskich: w grupie anatolijskiej (np. het. *arriya-* 'myć', *arri* 'myje') oraz tocharskiej (por. toch. A *yär-* 'myć się, kąpać się', inf. *yärnāssi*). To zestawienie, zaproponowane w roku 1937 przez W. Couvrera³, zostało poparte przez znakomitego hetytologa J. Puhvela⁴. Autorzy nowo wydanej encyklopedii kultury indoeuropejskiej akceptują hetycko-tocharską izoleksę i rekonstruuja rdzeń indoeuropejski w formie **h₁erh_x-* 'to wash', dodając następujący komentarz: „The agreement of Anatolian and Tocharian would seem good evidence for PIE status for this word”⁵. Puhvel także opowiada się za indoeuropejskim charakterem tego rdzenia, uznając słusznie, że brak trzeciego odpowiednika nie umniejsza wartości niniejszego zestawienia: „in the absence of a tertium, further Indo-European comparison is in abeyance, which does not lessen the value of the Anatolian-Tocharian isolexeme”⁶.

¹ H. Rix [red.], *Lexicon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstamm-bildungen*, Wiesbaden 1998, s. 213 (dalej: *LIV*).

² J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern, München 1959, s. 336–337 (dalej: *IEW*).

³ W. Couvreur, *De hittitische h*, Louvain 1937, s. 97.

⁴ J. Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, vol. 1–2, Berlin, New York, Amsterdam 1984, s. 111–116 (dalej: *HED*).

⁵ J. P. Mallory, D. Q. Adams [eds.], *Encyclopedia of Indo-European Culture*, London, Chicago 1997, s. 108, s.v. CLEAN (dalej: *EIEC*).

⁶ J. Puhvel, *op. cit.*, s. 116.

Trzecie brakujące ogniwo możemy odnaleźć w języku greckim, przede wszystkim w słownictwie mykeńskim oraz w leksyce dialektalnej, udokumentowanej przez Hesychiosa z Aleksandrii (VI w. n.e.) w znakomitym dziele leksykografii antycznej⁷. W słowniku Hesychiosa odnajdujemy głosę $\upsilon\rho\tau\eta\rho \cdot \pi\lambda\upsilon\nu\epsilon\delta\varsigma$ (HAL¹ v-815), która nie może być rozpatrywana w izolacji od odpowiedników hetycko-tocharskich. Co więcej, greckie *nomen agentis* $\upsilon\rho\tau\eta\rho$ (m.) 'pracź' pozostaje w prawdopodobnym związku z żeńską formą *o-ti-ri-ja* [**hórtriali*], poświadczoną na tabliczkach glinianych z Pylos i Teb (zob. PY Aa 313; PY Ab 417.B; PY Ad 663; TH Fq 229.7; TH Fq 247.1; TH Fq 249.2; TH Fq 275.5; TH Fq 276.8). Semantyka mykeńskiego *nomen agentis* ('washerwomen, clothes-cleaners'⁸) jest wprawdzie domniemaniem, ale znacząca zbieżność fonetyczna pomiędzy mykeńską formą *o-ti-ri-ja* (= * $\delta\rho\text{-}\tau\rho\iota\alpha$) a jej męskim odpowiednikiem $\upsilon\rho\tau\eta\rho$ przemawia za takim właśnie pojmowaniem. Termin $\upsilon\rho\tau\eta\rho$ wydaje się formą dialektalną rozwiniętą z gr. * $\delta\rho\text{-}\tau\eta\rho$ na skutek zwięzienia samogłoski **o* (> *u*). Proces ten zachodzi nie tylko w dialektach greckich (por. gr. $\nu\acute{\omicron}\xi$, $\nu\kappa\tau\acute{\omicron}\varsigma$ 'noc' wobec łac. *nox*, *noctis* 'ts.', pol. *noc*; gr. eol. $\upsilon\sigma\delta\omicron\varsigma$ 'gałąź' wobec att. $\omicron\zeta\omicron\varsigma$ 'ts.', orm. *ost*, niem. *Ast*), ale także w języku polskim (**o* > *ó* [*u*]).

Etymologia Hesychiosowej glosy $\upsilon\rho\tau\eta\rho$ i mykeńskiej nazwy działacza *o-ti-ri-ja* jest oczywista. Są to derywaty od rdzenia czasownikowego * $\delta\rho\text{-}$ ~ $\upsilon\rho\text{-}$ 'myć, czyścić, pracź', urobione za pomocą charakterystycznego przyrostka ie. **-tēr* (m.) ~ **-triā₂* (ż.), tworzącego *nomina agentis*. Żadna forma czasownikowa nie jest realnie zaświadczona w języku greckim⁹, ale formy pochodne, $\upsilon\rho\tau\eta\rho$ (m.) 'pracź' oraz myk. *o-ti-ri-ja* [**hórtriali*] 'praczki', dokumentują w dostateczny sposób obecność na gruncie helleńskim rdzenia czasownikowego * $\delta\rho\text{-}$ ~ $\upsilon\rho\text{-}$ 'myć, czyścić, pracź', pokrewnego het. *arriya-* 'myć, czyścić, pracź', pokrewnego het. *arrija-* 'myć' i toch. *A yār-* 'myć się, kąpać się'. Innymi słowy, formy greckie są niezwykle ważnym potwierdzeniem dla indoeuropejskiego statusu omawianego tu rdzenia. Co więcej, dopiero uwzględnienie ekwiwalentów helleńskich pozwala zrekonstruować prawidłową formę indoeuropejskiego rdzenia czasownikowego. Formy greckie zawierają

⁷ Korzystamy zarówno z wcześniejszej edycji M. Schmidta (zob. *Hesychii Alexandrini Lexicon*, post Ioannem Albert recensuit M. Schmidt, vol. 1–5, Ienae 1858–1868, dalej: HAL¹), jak i z nowszej (ale mniej wiarygodnej) edycji K. Lattego, *Hesychii Alexandrini Lexicon*, recensuit et emendavit K. Latte, vol. 1 (A–Δ), vol. 2 (E–O), Hauniae 1953–1966 (dalej: HAL²).

⁸ Por. K. T. Witczak, *The Linear B Sign *76: A Proposal for New Value (ri₂)*, „Pomoerium” 1994, 1, s. 7–14, zwł. 11.

⁹ Por. jednak głosę Hesychiosa: $\epsilon\phi\upsilon\rho\rho\nu \cdot \epsilon\beta\rho\rho\epsilon\chi\omicron\nu, \epsilon\mu\acute{\omicron}\lambda\upsilon\nu\nu, \epsilon\pi\lambda\upsilon\nu\nu$. Sens czasownika $\pi\lambda\upsilon\nu\omega$ 'pracź, czyścić' stoi w pewnej opozycji do semantyki czasownika $\phi\upsilon\rho\omega$ 'zmieszać coś suchego z mokrym, zmoczyć, zrosić, zabrudzić, splamić', metaforycznie 'zmieszać, pomieszać, wprowadzić w zamieszanie', zob. Z. A b r a m o w i c z ó w n a [red.], *Słownik grecko-polski*, t. 4, Warszawa 1965, s. 572. Być może forma $\epsilon\phi\upsilon\rho\rho\nu$ (przetłumaczona przez $\epsilon\pi\lambda\upsilon\nu\nu$) reprezentuje *verbum compositum* $\epsilon\phi\text{-}\upsilon\rho\nu$, ale takie domniemanie nie poddaje się kontroli.

w nagłosie tzw. *spiritus asper*, który często reprezentuje ślad po zaniku inicjalnego ie. *y-. Fonem ten jest dobrze poświadczony w czasowniku tocharskim (toch. A *yär-*, inf. *yärnāssi*, abs. *yāyrurās*, caus. praes. med. *yārsantrā*, opt. med. *yrāsimār*), a jego nieobecność w języku hetyckim jest wywołana czynnikami natury fonetycznej. Po prostu, ie. *y- zanika w pozycji nagłosowej w wyrazach rdzenie anatolijskich (por. het. *euwan* n. 'jęczmień' < ie. **yewh₁o-*, stind. *yávaḥ* 'jęczmień, zboże, ziarno'; het. *eyan-* 'wiecznozielone drzewo, zapewne jałowiec' < ie. **yeyōn-*, łac. *iuniperus* 'jałowiec', stnord. *einir* 'ts.:', het. *eka-* c./n. 'zimno, mróz, lód' < ie. **yeḡo-*, stnord. *jaki* 'kawałek lodu', śrirl. *aig* 'lód', sarikol. *yož* 'lodowiec').

Uwzględnienie danych hellenśkich pozwala zrekonstruować indoeuropejski rdzeń werbalny w formie **yer-/yōr-* 'myć, czyścić, prać'. Nazwa wykonawcy czynności **yortēr* (fem. **yórtirī*), zachowana w najdawniejszym słownictwie greckim, musi być zatem traktowana jako archaizm leksykalny pochodzenia indoeuropejskiego.

2. Greckie κλεπ- 'pragnąć, pożądać'

W cytowanej już encyklopedii kultury indoeuropejskiej D. Q. Adams omówił rdzenie indoeuropejskie, których semantyka pokrywa się z angielskim 'to desire'¹⁰. Oprócz sześciu indoeuropejskich rdzeni, które pojawiają się w pomnikowym słowniku J. Pokornego¹¹, Adams jako wybitny tocharysta postuluje dwa nowe rdzenie indoeuropejskie **k^wlep-* 'desire' oraz **moud-* 'desire strongly', które są oparte na materiale leksykalnym bardzo archaicznych języków tocharskich. Badacz amerykański sumiennie opatruje oba postulowane rdzenie znakiem zapytania, a zainteresowanych odsyła do pierwszego tomu monografii A. J. Van Windekensa *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes* (skrót: *VW*)¹². Zanim przejdziemy do sformułowanego w tytule zagadnienia, zacytujmy, co Adams ma do powiedzenia w sprawie rdzenia ie. **k^wlep-*¹³:

?**k^wlep-* 'desire'. [cf. *VW* 242]. Av *xrap-* 'desire', TochAB *kulyp-* 'desire'. Known only in these two stocks, this word may be of late IE age.

¹⁰ D. Q. Adams, *Desire*, [w:] *EIEC*, s. 158.

¹¹ Chodzi tu mianowicie o następujące rdzenie ie. **las-* 'to be greedy, lascivious', **wenH-* 'to desire, strive to obtain', **ghor-* 'to desire', **gheldh-* 'to desire', **High-* (z reduplikacją **HeHigh-*) 'to desire (strongly)', *Hop-* 'to desire'; zob. J. Pokorny, *IEW*, s. 654, 1146, 440–441, 434, 14–15, 781.

¹² A. J. Van Windekens, *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes* (dalej: *VW*), vol. 1, Louvain 1976, s. 242 (? ie. **k^wlep-*) i 282 (? ie. **moud-*).

¹³ *EIEC*, s. 158.

Niniejsze rdzenie czasownikowe irańskie i tocharskie umiejętnie zestawił B. Čop¹⁴, a inni znakomici językoznawcy A. J. Van Windekens (VW 242) i D. Q. Adams (EIEC 158) poparli jego pomysł. Z umiarkowanym optymizmem do tej etymologii podszedł zmarły niedawno badacz islandzki J. Hilmarsson, który wydobyl dwie istotne słabości. Po pierwsze, wskazał na słabą atestację tego rdzenia na gruncie irańskim („The Avestan word is a *hapax* (Y 40.1) and its meaning is not entirely clear”)¹⁵. Po drugie, pokazał na materiale, iż postulowany rdzeń ie. **k^wlep-* powinien dać pratoch. **klyäp-* z regularnym zanikiem labialności przed spółgłoską płynną, a zatem tocharski czasownik *kulyp-* ma niezwykłą postać („The Tocharian verb is of an unusual shape”)¹⁶. Badacz dopuszcza, że element labialny mógł zostać wprowadzony wtórnie na bazie analogii do niezaświadczonych („unattested”) form zanikowych typu **k^wlp-*, gdzie labialność została zachowana (ie. **k^wlp-* dałoby pratoch. **kwälp-*, skąd z kolei toch. AB ***kulp-*). Owe zanikowe formy nigdzie nie są potwierdzone, ale Hilmarsson nie waha się konkludować¹⁷:

That is to say, B *kulyp-/kwälyp-*, A *kulyp-* reflect CT **kwälyp-* < **kwälyp-* < **kwlyäp-* that may represent IE **k^wlep-* as found in Av. *xrap-*. Further connections of this root are unclear, however.

Naszym zamiarem jest wykazanie, że niniejszy rdzeń zachował się nie tylko w awestyjskim i tocharskim, ale także w innych językach indoeuropejskich, mianowicie w języku staroindyjskim, greckim i irlandzkim. Szczególnie istotna jest obecność rdzenia *krap-* ~ *kṛp-* ‘pragnąć, pożądać, chcieć’ na gruncie indyjskim¹⁸, gdyż rozwiewa on wszelkie wątpliwości, związane z pojedynczą atestacją rdzenia *xrap-* na gruncie irańskim.

Na gruncie greckim (i celtyckim) omawiany rdzeń czasownikowy pojawia się w takiej formie, która nie zawiera labiowelarnej w nagłosie (gr. κλεπ-). Jednak forma tego greckiego czasownika, jak i jego potwierdzona głosami

¹⁴ B. Čop, *Beiträge zur indogermanischen Wortforschung IV*, „Linguistica. Slavistična Revija” 1958, 11, s. 49–68, zwł. 50.

¹⁵ J. Hilmarsson, *Materials for a Tocharian Historical and Etymological Dictionary*, Reykjavík 1996, s. 191, s.v. *kulyp-* (dalej: *MTHED*). Argument ten traci na wartości w obliczu faktu, iż rdzeń *krap-/kṛp-* ‘to long for, desire’ pojawia się także w sanskrycie, a forma *kṛpanyāti* ‘(he) wishes, desires, prays for’ występuje nawet w archaicznych hymnach Rigwedy (*RV VII, 35, 4*). Widać zatem, że rdzeń indoirański **krap-* ‘pragnąć, pożądać’ zachował się niezależnie na gruncie indyjskim (skr. *kṛpanyāti*, 3 pl. *kṛpananta*) i irańskim (awest. *xrapaiti*, *Yasna* 40.1).

¹⁶ J. Hilmarsson, *MTHED*, s. 191.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ M. Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary* (dalej: *SED*), Oxford 1956, s. 305 (*kṛpaṇa* ‘to long for, desire’, 3 pl. *kṛpaṇanta*; skr. *kṛpanyāti* ‘to wish, desire, pray for’) i s. 319 (*krap-*, skąd *krapate* ‘to compassionate’, *Dhātup. XIX 9*, ‘to go’, *ibid.*).

semantyka, nie pozostawiają wątpliwości co do jego pokrewieństwa z awest. *xrap-* oraz toch. AB *kulyp-*. Podobna sytuacja zachodzi w przypadku wyrazu śrirl. *clen* ‘wola, chęć, ochota, pragnienie, pożądanie, dążność, skłonność, pociąg’ (< **klep-no-*), tłumaczonego przez głose *clen. i. tol* (‘volonté, désir’)¹⁹.

Przed omówieniem greckich kontynuantów rdzenia ie. **k^(w)lep-* ‘pragnąć, pożądać’ należałoby wspomnieć, że w języku indoeuropejskim istniał odrębny rdzeń czasownikowy **klep-* ‘zatajać, ukrywać, kraść/verheimlichen, verstecken, stehlen’ (IEW 604), który pojawia się w grece w licznych formach czasownikowych i derywatach, por. gr. *κλέπτω* = łac. *clepo* ‘kradnę’, toch. B *kälyp-* ‘kraść’, goc. *hlifan* ‘kraść’²⁰. Dostrzegamy też jego ślady we współczesnych językach europejskich (por. fr. *cleptomane*, wł. *cleptomane*, pol. *kleptoman*, ang. *kleptomania*; fr. *clepsydre*, wł. *clessidra*, pol. *klepsydra*, ang. *clepsydra*)²¹. Nie ulega wątpliwości, że te dwa omawiane rdzenie czasownikowe (ie. **k^(w)lep-* ‘pragnąć, pożądać’ oraz ie. **klep-* ‘kraść, rabować’) zachowały swoją odrębność w prajęzyku indoeuropejskim. Jednak w językach odeń pochodnych (zwłaszcza kentumowych) mogło dochodzić do identyfikacji, koegzystencji lub rywalizacji odpowiednich form czasownikowych. W grece zaczął dominować rdzeń ie. **klep-* ‘kraść, rabować’, od którego pochodzą liczne formy czasownikowe i nominalne. Słownik Hesychiosa nie pozostawia jednak wątpliwości, że istniał też homonimiczny rdzeń *κλέπ-* oznaczający ‘pragnąć, pożądać’. Leksykograf aleksandryjski rejestruje następujące postacie tego rdzenia:

1. *κλέπει* (3 os. sg. praes. act.) ‘ἐπιθυμῶ/pragnie, pożąda’, cf. HAL¹ κ-2928: *κλέπει · πορεύεται. ἐπιθυμῶ. ἐξαπατᾶται*²².

¹⁹ J. Vendryes, *Lexique étymologique de l'irlandais ancien*, vol. 1 (C-, par les soins de E. Bachellery et P.-Y. Lambert), Dublin, Paris 1987, s. C–116 (dalej: LEIA).

²⁰ Zob. LIV, s. 323–324. Należy zaznaczyć, że niektórzy badacze negują nagłosową spółgłoskę tylnojęzykową palatalną i opowiadają się raczej za welarną (np. D. Q. Adams, *EIEC*, s. 595, s.v. TOUCH, który podaje rdzeń ie. w formie **klep-* ‘± lay hand to’), jednak lit. *slėpti*, *slėpti* ‘chować, ukrywać, taić, trzymać w tajemnicy’ wydaje się przemawiać za obecnością nagłosowej palatalnej *k̥*.

²¹ *The Oxford Dictionary of English etymology*, edited by C. T. Onions, Oxford 1979, s. 181, 507; J. Picoche, *Dictionnaire étymologique du français*, Paris 1985, s. 151; O. Bloch, W. von Wartburg, *Dictionnaire étymologique de la langue française*, Paris 1991, s. 136; B. Colonna, *Dizionario etimologico della lingua italiana. L'origine delle nostre parole*, Genova 1997, s. 76; A. Bańkowski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1 (A–K), Warszawa 2000, s. 695.

²² K. Latte poprawia daną głose, wprowadzając dwie poprawki: *κλέπει · πονηρεύεται* [...] (HAL² κ-2928). Obie te propozycje są zbędne. Lemma w kodeksie Marc. brzmi *κλέπει* i pojawia się we właściwym porządku alfabetycznym (po słowie *κλέπας*, a przed *κλέπτεισθαι* (recte: *κλέπεσθαι*) i *κλέπος*. Słowo *πορεύεται*, które Latte w tym miejscu zmienia na *πονηρεύεται*, pojawia się w dwóch innych, pokrewnych glosach, dla których Latte nie wprowadził żadnych emendacji, cf. *ἐκκλέπει* (Latte *ἐκκλέπει*) · *ἐκπορεύεται* (HAL² ε-232); *ἐκλεπεί* · *ἐκπορεύεται* (HAL²

2. κλέπεσθαι lub κλέπτεσθαι (inf. praes. med.-pass.) ‘chcieć, pragnąć, prosić/θέλειν, ζητεῖν, ἐπιθυμεῖν’, cf. HAL¹ κ-2929: κλέπτεσθαι [pro ordine κλέπεσθαι] · θέλειν. ἐπιθέσθαι. πορεύεσθαι. ζητεῖν. ἐπιθυμεῖν²³.

3. κλέψαι (inf. aor. act.) = ἐπιθυμεῖν, cf. HAL¹, HAL² κ-2938: κλέψαι · κλέπτειν τὸ τῶν ἀλλοτρῶν, ἐπιθυμεῖν²⁴.

4. κλωπᾶσθαι (inf.) ‘prosić, pragnąć, chcieć/ἐπιθυμεῖν. θέλειν’, HAL¹, HAL² κ-3073: κλωπᾶσθαι · ἐπιθυμεῖν. θέλειν. καὶ τὸ λάθρα καὶ ἀμορφητὶ ἰέναι καὶ πρᾶσσειν, καὶ κλέπτεσθαι.

5. ἐπι-κλέπτοιο (3rd pers. sg. opt. med.-pass.), cf. HAL¹ ε-4875 = HAL² ε-4860: ἐπικλέπτοιο · ἐπιθυμοίη.

6. ἐγ-κλεπές lub ἐγ-κλεφές (adi. neut.) ‘pragnący, prosiący’²⁵, cf. HAL¹ ε-234 = HAL² ε-232: ἐγκλεφές [pro ordine ἐγκλεπές] · ἐπιθυμητικόν.

7. ἐγ-κλεπῖς (f.) ‘pragnienie, tęsknota’, cf. HAL¹ ε-235 = HAL² ε-233: ἐγκλεπῖς · ἐπιθυμία.

Greckie glosy nie pozostawiają wątpliwości, że w języku greckim istniał czasownik podstawowy κλέπω (a także jego wariant κλέπτω, ἐπι-κλέπτω < *κλέπ-ιω) ‘pragnę, prosić’, który jest doskonale potwierdzony przez cztery formy czasownikowe (zob. 1–3, 5) i dwie formacje nominalne (6–7). Pojawia się również forma apofoniczna na stopniu wzdlężenia: κλωπ-. Nie ulega zatem wątpliwości, że cytowany tu materiał grecki potwierdza wiarygodny status rdzenia ie. *k^(w)lep- ‘pragnąć, prosić, chcieć’. Innym, prawdopodobnym potwierdzeniem jest wyraz śrirl. *clen* ‘wola, chęć, ochota, pragnienie, prośbienie, dążność, skłonność, pociąg’, który może być z powodzeniem wywiedziony z praformy celt. *kleh-no- (< *klep-no-)²⁶.

Należy jeszcze ustosunkować się do jednej ważnej kwestii. W języku greckim (i celtyckim) nie ma żadnego potwierdzenia dla nagłosowej spółgłoski

ε-1483). Zobacz także ἀνακλέπτεσθαι · ἀναχωρεῖν (HAL² α-232), ποτεκλεπτόμαν · προσεπο-ρευόμεν (HAL¹ π-3121). Czasownik κλέπω ‘to go, walk, march; to go across, pass; to enter’, widoczny tu w złożeniach ἐκ-κλέπω i ἀνα-κλέπτω, jest także godny uwagi, zwłaszcza że stind. *krapatē* ‘to go’ (M. Monier-Williams, *SED* 319) wykazuje zbieżną semantykę.

²³ Latte opatruje daną głosę w *crux* i drukuje ją w następującej formie: κλέπτεσθαι · †θέλειν [...] πονηρεύεσθαι (HAL¹ κ-2929). Lemma została zapisana pomiędzy wyrazami κλέπας, κλέπει a κλέπος, a zatem na bazie porządku alfabetycznego można by ją czytać jako κλέπεσθαι. Por. ponadto uwagi wypowiedziane w poprzednim przypisie.

²⁴ Należy zaznaczyć, że edytorzy (Schmidt, Latte) nie oddzielają ostatniego słowa ἐπιθυμεῖν przecinkiem od reszty glosy.

²⁵ Odczyt ἐγκλεπές może być sugerowany na bazie kontekstu, w którym dana glosa występuje. Oczekiwana postać z -π- jest potwierdzona przez porządek alfabetyczny: ἐγκισήσωσιν, ἐγκλεφές (recte: ἐγκλεπές), ἐγκλεπῖς, ἐγκλησίφωνος. Latte krótko komentuje obie glosy (ε-232 i ε-233): *vix sana*.

²⁶ Inaczej etymologizują ten wyraz J. Pokorny (*IEW* 601) i J. Vendryes (*LEIA* I C-116), którzy nawiązują do rdzenia *klei- ‘neigen, lehnen’. Jednak wywód z praformy *kle[p]-no- wydaje się równie prawdopodobny, a względy semantyczne przemawiają za nawiązaniem śrirl. *clen* do rdzenia ie. *k^(w)lep- ‘pragnąć, prosić’.

labializowanej $*k^w$, podczas gdy formy tocharskie zdają się ją sugerować (choć nie dokumentują jej *explicite*). Postać indoirañska (awest. *xrap-*, stind. *krap-*, *kyp-*) jest ambiwalentna (obie możliwości $*klep-$ oraz $*k^wlep-$ są w równym stopniu prawdopodobne). Można na trzy sposoby objaśniać nagłosowe odmienności:

1. Rdzeń indoeuropejski mógł występować w dwóch wariantowych odmianach: $*klep-$ oraz $*k^wlep-$. Podobne wahanie można postulować także w kilku innych rdzeniach indoeuropejskich, np. ie. $*gel-$ obok $*g^wel-$ 'pożerać, połykać/verschlingen' (IEW 365); ie. $*ger-$, rzadziej $*ger-$ 'pożerać, połykać; gardło/verschlingen, Schlund' (IEW 474-476); ie. $*gelu-/g^welu-$ 'pijawka'²⁷.

2. Można też sugerować ewentualną delabializację nagłosowego fonemu $*k^w-$ w pozycji przed inną labialną w języku greckim. Zanik labiowelarnych w języku greckim powodował rozmaite reakcje²⁸, które prowadziły do ich faktycznej, czy rzekomej delabializacji²⁹. Znany jest przykład gr. myk. *a-to-po-go* [= $*artopok^woil$] 'piekarze', który po dokonanej delabializacji labiowelarnych uległ dysymilacji i ostatecznie przekształcił się w *ἀρτοκόποι* (w dialektach utrzymała się rzadsza forma *ἀρτοπόποι*). Także niektóre dialekty greckie przeprowadziły delabializację labiowelarnych, por. joń. *κόττε*, att. *πόττε* 'ile?' < ie. $*k^wóte$, joń. *κότερος*, att. *πότερος* 'który z dwóch?' < ie. $*k^wóteros$. Podobna delabializacja mogła zdarzyć się w przypadku czasownika gr. *κλεπ-* 'pragnąć, pożądać', zwłaszcza że w umyśle przeciętnego Greka mogło dojść do fałszywego skojarzenia z homonimicznym rdzeniem *κλεπ-* 'kraść' (niby 'pragnąć, pożądać cudzych rzeczy').

3. Czasownik indoeuropejski mógł nie zawierać labiowelarnej. W tym przypadku forma grecka jest regularną kontynuacją ie. $*klep-$, a postać tocharska musi być objaśniona jako formacja fonologicznie odkształcona (zawierająca wtórny labializm w grupie nagłosowej *kl-*). Także forma śrirl. *clen* (o ile należy ją wyprowadzać z pierwotnego $*klep-no-$) nie mogła zawierać labiowelarnej. Wiadomo bowiem, że sąsiedowanie dwóch fonemów labialnych $*k^w$ i $*p$ w jednym wyrazie wywoływało w językach italocełtyckich nietypowy ich rozwój, który doprowadzał do zmiany pierwotnego $*p$ w $*k^w$, np. ie. $*penk^we$ 'pięć' > italocełt. $*k^wenk^we$, stąd łac. *quinque*, stirl. *cóic*, irl. *cuig*, wal. *pimp* > *pymp* > *pump*, bret. *pemp*; osk. *pumperias*, umbr. *pumperias* 'quintiliae'³⁰.

²⁷ Zob. K. T. Witczak, *Indo-European word for 'leech' and its Nostratic equivalents*, „Archív Orientální” 1992, 60, nr 1, s. 38-42.

²⁸ A. G. E. Speirs, *The Proto-Indo-European Labiovelars*, Amsterdam 1978, s. 6 i n.

²⁹ Jak dowodzi materiał mykeński, delabializacja gr. $*k^w$ następowała w pozycji przed spirantem *-s-* (np. gr. myk. *qi-si-pe-e* [= $*k^wsipheh-e$] du. 'dwa miecze' wobec gr. hom. *ξίφος* n. 'miecz'), ale nie przed spółgłoską labialną (por. gr. myk. *qi-ri-ja-to* = gr. hom. *πρίατο* 'kupił').

³⁰ Zob. F. Villar, *Gli indoeuropei e le origini dell'Europa. Lingua e storia*, Bologna 1997, s. 460-461.

W dzisiejszym stanie badań trudno jednoznacznie opowiedzieć się za jedną z tych możliwości, chociaż nam najbardziej trafia do przekonania ostatnie objaśnienie. Być może przyszłe badania rozstrzygną w sposób bezsporny, która z tych trzech ewentualności jest najbliższa prawdy.

Elwira KACZYŃSKA, Krzysztof Tomasz WITCZAK

TWO INDO-EUROPEAN LEXICAL ARCHAISMS IN THE GLOSSARY BY HESYCHIUS

(summary)

The authors discuss Indo-European archaisms, attested in the Hesychian lexicon, namely (1) the gloss *ύρτήρ · πλυνέως* (*HAL*¹ υ-815) and (2) a number of Greek forms derived from the verbal root *κλεπ-* 'to wish, desire'. The following conclusions are suggested:

1. The Hesychian gloss *ύρτήρ · πλυνέως* is probably related to the feminine agent-noun *o-ti-ri-ja* [**hórtiarij*], attested in the Mycenaean Greek texts from Pylos and Thetes (PY Aa 313; TH Fq 229.7 and so on). The semantics of the Mycenaean agent noun ('washerwomen, clothes-cleaners') is highly probable, as the Mycenaean form *o-ti-ri-ja* (i.e. **δρ-τριαι*) seems a female equivalent of the masculine agent noun *ύρτήρ* (as if from **δρ-τήρ* by a dialectal raising of the initial **o*, cf. Gk. *νύξ, νυκτός* 'night' vs. Lat. *nox, noctis* 'id. '; Gk. Aeol. *ύσδος* vs. Att. *όζος* 'bough, branch, twig').

The etymology of the Hesychian gloss in question, as well as the Mycenaean feminine agent noun *o-ti-ri-ja*, is obvious. They are derivatives from an (doubtfully attested in Greek) verbal root **δρ- ~ ύρ-* 'to wash, to clean' by means of the well-known agentive suffix **-tēr* (feminine **-triā*). The same verbal root appears in two different Indo-European stocks: Anatolian (cf. Hitt. *arriya-* 'to wash') and Tocharian (cf. Toch. A *yār-* 'to wash, bathe'). This comparison does not occur in Pokorny's *IEW*, but it is strongly forced by Puhvel (*HED* I 116). The authors of *EIEC* accept this Hittite-Tocharian verbal connection and reconstruct PIE. **h₁erh₂-* 'to wash', adding the following comment: „The agreement of Anatolian and Tocharian would seem good evidence for PIE status for this word” (*EIEC* 108, s.v. CLEAN). Puhvel thinks similarly, when he says: „in the absence of a tertium, further Indo-European comparison is in abeyance, which does not lessen the value of the Anatolian-Tocharian isolexeme” (*HED* I 116). The third cognate is now securely attested in the Hesychian lexicon (as well as in the Mycenaean Greek vocabulary). What is more, the Greek equivalents, containing the so-called *spiritus asper*, seem to suggest the initial **y-*, which is seen in Tocharian as well. The Indo-European phoneme **y-* is lost initially in Hittite (cf. Hitt. *euwan* n. 'barley' < PIE. **yewh₂-*; Hitt. *eyan-* 'an evergreen conifer, perhaps juniper' < IE. **yeǵō-*; Hitt. *eka-* c. / n. 'cold, frost, ice' < IE. **yeǵō-*). This is why the Indo-European verbal root should be reconstructed as **yer-* / **yor-* 'to wash, clean'. The agent noun **yortēr* (fem. **yortri*), preserved in the Ancient Greek vocabulary, must be a lexical archaism of the Indo-European origin.

2. The Greek verbal root *κλεπ-* 'to desire, wish' is attested in the Hesychian lexicon in the following forms: 3rd pers. sg. ind. praes. act. *κλέπει* 'he desires, covets; *έπιθυμεί*' (cf. *HAL*² κ-2928: *κλέπει · πορεύεται. έπιθυμεί. έξαπατάται*); inf. praes. med.-pass. *κλέπεσθαι* or *κλέπτεσθαι* 'to wish, desire, covet; *θέλειν, ζητείν, έπιθυμείν*' (cf. *HAL*² κ-2929: *κλέπ[τ]εσθαι · θέλειν. έπιθέσθαι. πορεύεσθαι. ζητείν. έπιθυμείν*); inf. aor. act. *κλέψαι* (*HAL*² κ-2938: *κλέψαι · κλέπτειν τó τών*

αλλοτριών, ἐπιθυμῆν), 3rd pers. sg. opt. med.-pass. ἐπικλέπτοιτο (cf. *HAL*² ε-4860: ἐπικλέπτοιτο · ἐπιθυμοίη). Hesychius quotes also the adjective (neut.) ἐγκλεφές or perhaps ἐγκλεπές 'desiring, coveting, lusting after' (cf. *HAL*² ε-232: ἐγκλεφές · ἐπιθυμητικόν) and the noun ἐγκλεπῆς · ἐπιθυμία ('desire, yearning', cf. *HAL*¹ ε-233). The same verb κλέπω appears in a lengthened apophonic form κλωπάω (*HAL*² κ-3073: κλωπάσθαι · ἐπιθυμῆν. θέλειν. καὶ τὸ λάθρα καὶ ἀπορητὶ ἵεναι καὶ πράσσειν, καὶ κλέπτεσθαι).

The Greek verb is derived from ie. *klep- (or *k^wlep-) 'to desire', which appears also in Indic (cf. Skt. *krap-* / *kṛp-* 'to long for, desire', cf. Vedic *kṛpanyāti* '(he) wishes, desires, prays for', once attested in RV VII, 35,4, Skt. *kṛpanāti* 'id.', 3 pl. *kṛpānanta*), in Iranian (cf. Avest. *xrapaiti* '[he] desires'), Tocharian (cf. Toch. AB *kulyp-* 'to crave, desire', A *kulypam* adj. 'desiring') and perhaps in Celtic (cf. Mlr. *clen* 'will, want, wish, desire, inclination, attraction', Ir. *cloan* 'incline, tendency, inclination, perversity', as if from *klep-no-). Thus the verbal root *klep- 'to desire' is attested in five different Indo-European branches and the Greek lexical data seem to be more plentiful than others.